

Posudek diplomové práce

Kristina RAUSCHEROVÁ

SOUŽITÍ RUSKÉ MENŠINY S DOMÁCÍMI NÁRODNOSTMI V POBALTSKÝCH STÁTECH

Praha 2007

Vedoucí práce: PhDr. Věra Halászová

Problematika soužití ruských menšin s „původními“ domácími etniky bývalých sovětských republik je v posledních letech často diskutovaným tématem. Aktuální je tato otázka nejen u pobaltských států Litvy, Lotyšska a Estonska, ale také u dalších republik, včetně etnicky slovanské Ukrajiny a Běloruska. Nesouvisí totiž jen s národnostní problematikou, ale také s velmocenskou politikou současného Ruska, které se stále snaží posilovat či alespoň udržovat své pozice na území bývalých sovětských republik. Tyto tendence jsou velmi silně patrné zejména v oblasti Kavkazu, ale můžeme je sledovat i v jiných regionech. Pobaltí je přitom do značné míry výjimečné. Jako jediná oblast bývalého Sovětského svazu totiž patřila do oblasti „západního kulturního okruhu“ a nebyla svou historií spjata s Rusí ani s turkotatarskými či „orientálními“ státy, ale se Svatou říší římskou a zeměmi střední, středovýchodní a severní Evropy.

Kristina Rauscherová si tedy vybrala velmi zajímavé a přínosné téma, široce využitelné i při výuce ZSV na gymnáziích a středních školách. Svou práci rozdělila do několika kapitol. V úvodní části nazvané „Teorie národnostních menšin“ rozebírá teoretické stránky této problematiky, mezi které zahrnuje samotný pojem, příčiny vzniku menšin, migraci a strategii jednotlivých států při integraci cizinců. Struktura této kapitoly svědčí o značné erudovanosti autorky a o tom, že se ve zkoumané problematice dobře orientuje. Jistým nedostatkem ovšem je, že uvažuje převážně o menšinách, které se vytvořily a) změnou státních hranic, b) migrací, c) politickým rozhodnutím (s. 11-12) a vůbec nezmiňuje „historické“ menšiny, které na území státu s jiným většinovým etnikem žijí od středověku a

v jistém smyslu je lze označit za původní obyvatelstvo. Hlavní téma její práce však tvoří 20. století, respektive jeho druhá polovina, a proto lze toto dělení akceptovat.

Do značné míry diskutabilní jsou podkapitoly (s. 18-19) 1.4.1. (Pracovně-migrační model) a 1.4.2 (Asimilační model), ve kterých K. Rauscherová srovnává asimilační politiku Německa a Francie. Neuvádí totiž, že ona francouzská snaha o začlenění jiných etnik do majoritní společnosti vycházela ze zásad francouzské revoluce, podle které byl každý obyvatel země „Français“ a z nacionalistického přístupu 19. století, který byl aplikován také v jiných evropských státech, ale naprosto ztroskotal ve snaze o začlenění menšin ze „třetího světa“ ve druhé polovině 20. století. Naopak lze jednoznačně souhlasit s její charakteristikou multikulturních sporů (s. 20).

Ve srovnání s touto částí jsou bohužel další kapitoly diplomové práce výrazně horší. Ve 2. kapitole autorka vůbec nezmiňuje aktivity řížského arcibiskupství, vznik řádu Mečových rytířů, jeho alianci s Německými rytíři ve 13. století a křížové výpravy do Pobaltí ve 13. a 14. století, které měly pro budoucnost tohoto území zásadní význam. Mlčí také o vzniku tzv. Livonské konfederace, o řádovém státu Německých (později Mečových rytířů), který na většině tohoto teritoria existoval od 13. do 16. století, švédském Estonsku, rozdělení Livonska mezi Polsko a Švédsko a o existenci samostatného Kuronského vévodství s vlastní panovnickou dynastií. Opomíjí také rozsáhlou německou kolonizaci v období raného a vrcholného středověku, která pozdější Lotyšsko a Estonsko proměnila v jedno z nejvíce urbanizovaných center střední a východní Evropy. Za první větší konflikt mezi Ruskem a územím dnešních baltských států také nelze považovat až 17. století, tedy vládu Petra I. (s. 22), ale bylo by vhodné zmínit i války německých rytířů s ruskými knížaty ve 13. století a zejména livonské války vedené Ivanem IV. Hrozným ve druhé polovině 16. století. Zcela samostatnou kapitolou je pak historie vzájemných rusko-litevských resp. rusko-polskolitevských sporů, které začínají po začlenění velké části Kyjevské Rusi do Litevského velkoknížectví ve 13. a 14. století a ve válečné rovině pokračují až do druhé poloviny 17. století, kdy Rusko mírem v Andrušově (1667) získává Kyjev a levobřežní Ukrajinu (v politické rovině pak spory pokračují až do zániku Polska během trojího dělení). Není také dostatečně zdůrazněn rozdílný historický vývoj Litvy, Lotyšska a Estonska a vysvětlen

vysoký podíl Poláků mezi obyvateli Litvy. S ohledem na českého čtenáře by také bylo vhodné označovat teritoria českými ekvivalenty: Latgale = Latgalsko, Kurzeme = Kuronsko, Vidzeme = Livonsko, Zemgale = Zemgalsko.

Těžko lze také tvrdit, že „velkou skupinu příchozích [do Pobaltí] tvořili také ruští sedláci, kteří prchali z Ruska ... z důvodu tuhého nevolnictví“ (s. 24). V Rusku totiž platil zákon povinnosti předávání zběhlých poddaných jejich vrchostem, za jehož nedodržování hrozily přísné tresty. Větší migraci tak můžeme předpokládat až po zrušení nevolnictví roku 1861, ale zejména v souvislosti s rusifikační politikou cara Alexandra III.

Součástí paktu Molotov-Ribbentrop byla dohoda o odsunu německého obyvatelstva do říše. Židovské obyvatelstvo pak nezlikvidovala jen nacistická genocida, ale také (a v Lotyšsku především) pogromy organizované domácími obyvateli. (Vše s. 26).

Těžko srozumitelný je odstavec začínající „Za sovětské okupace...“ (s. 28-29), ze kterého mi vyplývá, že v Lotyšsku sice v rámci SSSR existovali jen Lotyši, zatímco Rusové nebyli považováni za zvláštní komunitu, což ale podle autorky znamenalo rafinovaný způsob absorbování lotyšské populace do ruské.

Ve 3. kapitole nesouhlasí údaje v tabulkách na s. 32 a 33 s tabulkami na s. 27 a 28 (bez bližšího vysvětlení). V Estonsku také není zmíněna dříve velmi početná švédská menšina. Nepochopitelná je pak věta: „I když počet narozených s touto [ruskou] národností neustále klesá, byl v roce 1998 jednoznačně menší než v roce 1989.“ (s. 34) Podobně zcela zmatený je první odstavec u podkapitolky Lotyšsko, jenž je zřejmě důsledkem nedokonalého překladu z angličtiny (s. 36). Podobně „záhadná“ je druhá věta v podkapitolce Estonsko (s. 41). Navíc v podkapitole 3.2.1. chybí údaje o Litvě. V podkapitole 3.3.2. Prostorové rozmístění Rusů by bylo vhodné vysvětlit komplikovanou etnickou skladbu v Latgalsku a vysoký podíl Rusů v oblasti Klajpedy (s. 53). V podkapitole 3.4. Ekonomické souvislosti pak opět chybí jakékoli informace o Litvě.

Totéž platí pro 4. kapitolu, kde v podkapitole 4.2.1. Učení se místnímu jazyku a proces naturalizace bez vysvětlení není Litva zmíněna. Do textu je pak naprosto bez souvislosti vložena podkapitola 4.2.4. Ruská národnostní menšina v České republice, která nemá s tematem práce nic společného. Navíc se tu objevuje tvrzení, že „minulost s bývalým Sovětským svazem je společná i pro Českou republiku“, které je bez bližšího vysvětlení naprosto nepřijatelné.

V 5. kapitole by bylo možná dobré vysvětlit, zda existují lingvistické odlišnosti mezi ruštinou užívanou v Pobaltí a v samotném Rusku a zda opravdu pobaltští Rusové „mluví jinak“. (s. 77) Pokud známe „multikulturní“ historii Lotyšska a neustálé národnostní (byť dříve stavovsky chápané napětí) mezi Lotyši, Němci a později také Rusy není také možné označit „nový rasismus“ Lotyšů za „překvapivý až zarážející“. (s. 85) Naopak velmi přínosné jsou informace o současném postoji pobaltských (ale i „ruských“) Rusů k sovětské a obecně též předchozí imperiální éře země. (s. 87). Bohužel i v této kapitole chybí jakékoli údaje z Litvy.

Z drobnějších připomínek je možné práci vytknout následující: Z hlediska stylu pokládám za elegantnější nahradit ve větách typu „podle Hirta, Jakoubka“ (s. 18) čárku písmenem *a*. O dámě s ruským jménem S. Djačkova je dobré v češtině hovořit jako o Djačkovové nikoli Djačkové. (s. 47) Navíc na s. 47 jsou různé citace z jejích prací (2003 a 2004), přestože v seznamu literatury je uvedena jen její práce z roku 2004. Navíc není obvyklé, aby se v textu užívaly dva druhy citací literatury: tedy jak pomocí poznámek pod čarou, tak v závorkách v textu.

Celkově lze práci Kristiny Rauscherové označit jako dobře vybrané, s mnoha nedostatky zpracované téma. Autorka bohužel nevyčerpala možnosti, které se jí nabízelo. Na některých místech se dopouští omylů, mnohem častější je ale nevyužití nebo opominutí existujících informací, několikanásobné opakování v textu a stylistická „neurovnanost“. Studii chybí také „pedagogický rozměr“, tedy možnost využití tohoto tematu ve výuce.

Diplomovou práci navrhuji hodnotit jako dobrou.

PhDr. Jan Županič, Ph.D.

Katedra občanské výchovy a filozofie

PF UK